

ÅBO AKADEMI — SVENSK-FINLANDS UNIVERSITET

AV ERIC HOLMBERG

I betydelsen »universitet» är ju ordet *akademi* sedan länge föråldrat, och i dagligt tal möter den gamla betydelsen numera blott i några stående uttryck och företeelser från äldre tid, t. ex. då vi tala om de »akademiska fäderna» och deras »akademiska kvart». Den återfinnes emellertid också, då vi nämna en mycket ungdomlig företeelse, det svenskspråkiga universitetet i Åbo.

»Åbo Akademi» är ett exempel på vad man kallar namnets magi, dess förmåga att påverka tanken och framkalla föreställningar, som gå i en viss bestämd riktning. I detta fall åsyftar den ålderdomliga namngivningen att utgöra en daglig erinran om Finlands första universitet, den Åbo Akademi, som grundades år 1640, och dess kulturgärning på 1600- och 1700-talen. Det gamla namnet på den nya saken utgör tillika en pietetsfull hyllning åt den forna akademiens män, från Per Brahe, dess tillskyndare och som sådan att betrakta som den förste i den långa raden, fram till Henrik Gabriel Porthan († 1804), den gamla akademiens siste store forskare och lärare.

Denna akademi upprättades av drottning Kristinas förmyndarregering, men dess verkliga grundläggare var akademitankens outtröttlige talesman och förkämpe, riksdrotsen greve Per Brahe d. y. Detta var också grevens egen mening, som vi finna av följande anteckning i hans »Tänkebok»:

»Mina förrättningar i Finland, näst Landsregeringen och Kammarsakerna, bestodo i följande:

Inrättade jag Akademien i Åbo, hvilket skedde med behörig process.»

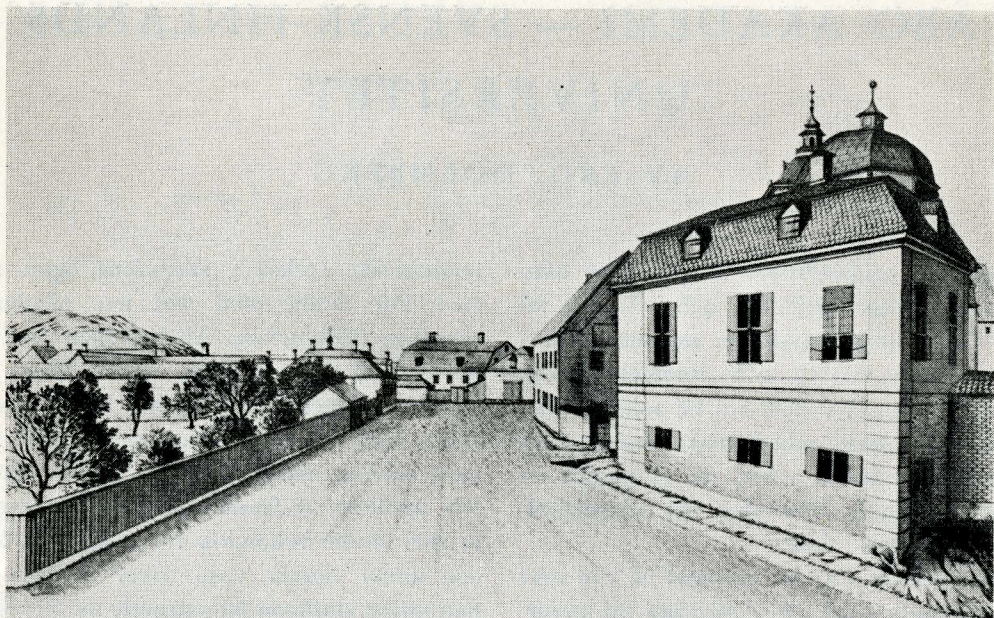
Det ännu bevarade officiella ceremonielet vid processen, d. v. s. festtåget, ger vid handen, att tillfället ansågs vara synnerligen be-

tydelsefullt. Också i samtidens ögon framstod Per Brahe som den nya akademiens egentlige tillskyndare. Åbobiskopen Isak Rothovius († 1652), som allra först hade väckt förslaget, berättar, att Hans Grevliga Nåde hade »fattat tankar om, at thet skulle vara mächta nödigt, at en Academie här blefue uprättat, hafvandes en god förhoppning at thet skulle bekomma fortgång, fast krijgh och annor besvär voro öfver Rijket». Och han anför slutligen ett yttrande av Per Brahe, mycket karakteristiskt för denne viljestarke och självmedvetne son av vår stormaktstid: »Ja, H. G. N. fällte ock thesse ord: *Förrän thet skulle blifva ogjordt, tå vill jag sjelf thet beställa.*» Som Sveriges störste jorddrott hade greven kanske verkligen kunnat »beställa det», om inte Axel Oxenstierna och dennes kolleger i regeringen, trots kriget och de andra besvären, hade givit efter för hans yrkanden.

Den 26 mars 1640 utfärdades fundationsbrevet för Åbo Akademi — *Academia Aboensis*, som det nya universitetet enligt tidens sed kallades.

Den 4—5 september 1827 nedbrann praktiskt taget hela Åbo stad. Följande år överflyttades Akademien till Helsingfors, som några år tidigare hade efterträtt Åbo som huvudstad, och där verkar den fortfarande under namnet *Helsingfors Universitet*.

Den nya Åbo Akademis tillkomst är att se mot denna kulturhistoriska bakgrund. Åbo hade haft ett universitet och förlorat det, Åbo-patriotismen, som aldrig hade upphört att minnas det förgångna och att hoppas på en ersättning för det förlorade, tog sig uttryck i den storslagna enskilda offervilja, som kallade Akademien till liv. Det är främst Åbo-mecenaterna kommerseråden Ernst och Mag-

Åbo Akademiens ursprungliga byggnader. Närmast i förgrunden Akademiens anatomisk och kemiska laboratorium från år 1763, därinvärd Per Brahes anspråkslösa akademihus från år 1640, som var Akademiens hem under 175 år. Till höger skymtar Åbo domkyrkas kor och kyrkans spira. (Enligt den enda bevarade bilden, en teckning från år 1790 av kartografen C. P. Hällström, i Uppsala Universitetsbibliotek).

nus Dahlström, vilka få betraktas som Akademiens egentliga grundläggare. Det var emellertid icke ett företag för det mindre kultursamhället, för Åbo allena, som åsyftades. Den svenska högskolan var stiftarnas gåva åt hela det svenska Finland.

Åbo Akademi räknar sin officiella tillvaro från den 2 september 1918, då konsistorium första gången sammanträdde. Den 15 januari 1919 började undervisningen. Den högtidliga invigningen, vid vilken hela Nordens lärde stodo faddrar, ägde rum den 11 och 12 oktober 1919.

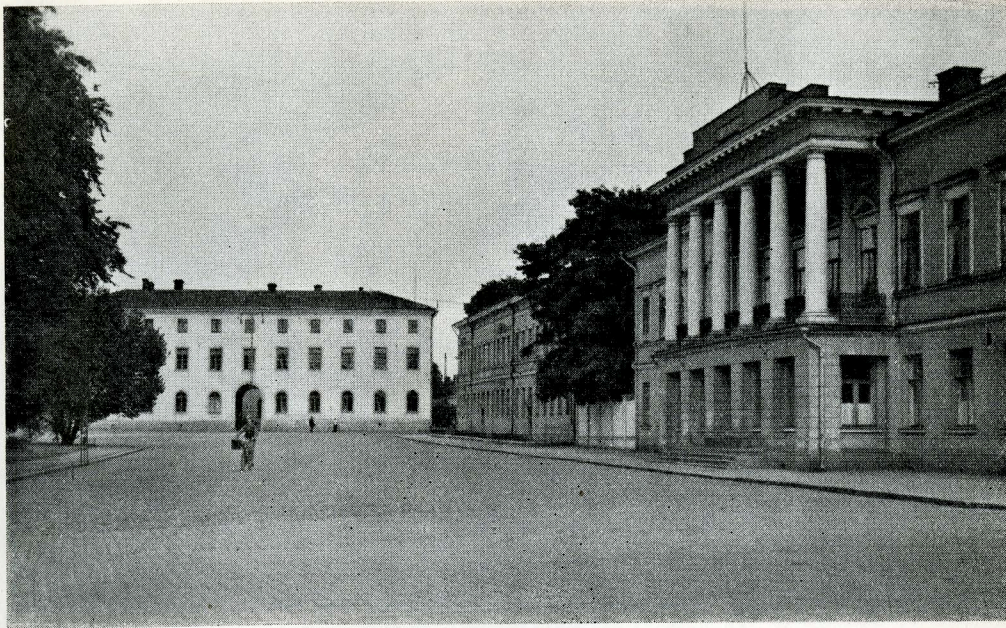
Akademien startade med tre fakulteter:

a) En *Humanistisk fakultet*, vars professorer, numera 11 till antalet, omfatta:

1) filosofi, 2) nordisk historia, 3) litteraturhistoria med poetik, 4) svenska språket och nordisk filologi (donerad av sjöfartsrådet och fru August Troberg), 5) grekiska och romerska litteraturen med

antikens historia (donerad av protokollsekreterare Gustaf Adolf Lundenius), 6) nordisk kulturhistoria och folklivsforskning (donerad av konsul F. Kiseleff), 7) musikvetenskap och folkdiktsforskning (donerad av kommerserådet Robert Mattsson), 8) allmän historia (enligt testamente av kommerserådet Ellen Dahlström), 9) germansk filologi (donerad av bergsrådet och fru Lennart Baumgartner), 10) engelska språket och litteraturen (donerad av docenten J. O. E. Donner) samt 11) nationalekonomi med finansvetenskap (gemensam för denna fakultet och den statsvetenskapliga). — Speciellare lärofack, som företrädas av docenter, äro bl. a. konsthistoria, sociologi, pedagogik och psykologi samt folkmålsforskning. Härjämte finnas tre docenter i nordisk historia. Ett lektorat i svenska språket har upprättats (för tiden 1941—46) med från Sverige donerade medel. Tyska och franska språken företrädas av lektorat, och lärartjänster finnas i finska, latin och engelska, varjämte undervisning meddelas i svensk välläsning och musik.

b) En *Matematisk-naturvetenskaplig fakultet*, vars professorer, fortfarande 4 till antalet, omfatta:

Till höger Åbo Akademi's huvudbyggnad. — I fonden den gamla Akademiens hus under det sista decenniet av dess Åbo-tid — numera säte för Åbo Hovrätt, Åbo Domkapitel och Länsstyrelsen.

1) matematik, 2) fysik, 3) geologi och mineralogi samt 4) kemi. E. o. professorer finnas i organisk kemi, i fysikalisk kemi och elektrokemi ävensom i kristallografi och mineralogi. Fakulteten har docenter i fysik och i astronomi samt en lektor i matematik.

Vid humanistiska och matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna kan avläggas filosofie kandidat- och filosofie licentiatexamen. Filosofie kandidaten kan erhålla filosofie magistergrad, filosofie licentiaten åter filosofie doktorsgrad.

c) En *Statsvetenskaplig fakultet*, som har 4 professorer i:

1) privaträtt med allmän rättslära, 2) nationalökonomi med finansvetenskap, 3) statskunskap och statistik samt 4) statsrätt och folkrätt (donerad av greve Alexander Armfelt).

Examina äro: statsvetenskaplig examen, *politices* kandidat- och *politices* licentiatexamen. Fakulteten kan även utdela *politices* doktorsvärdighet.

Senare ha tillkommit:

d) En *Kemisk-teknisk fakultet*, grundad 1920. Dess 4 professorer omfatta:

1) allmän kemisk teknologi (donerad av kommerserådinnan Ina Borgström), 2) kemi (gemensam

för denna fakultet och matematisk-naturvetenskapliga fakulteten), 3) skogsprodukternas kemi och kemiska teknologi samt 4) maskinbyggnad (upprätt-hållen av Svenska tekniska vetenskapsakademien i Finland). Den analytiska kemien och elektrotekniken företrädas av lektorer och ämnet maskinbyggnad av en lärare.

Examina: ingenjörsexamen och examen för vinnande av teknisk doktorsgrad.

e) En *Teologisk fakultet*, upprättad 1924 genom en donation av konsulinnan Anna von Rettig. De 4 professorerna representera:

1) exegetik, 2) systematisk teologi, 3) kyrkohistoria och 4) praktisk teologi. — Undervisning i kultur- och religionshistoria samt i musik och sång meddelas av lärare.

Examina äro: teologisk dimissionsexamen (prästexamen) samt teologie kandidat- och teologie licentiatexamen. Fakulteten utdelar även teologie doktorsgrad.

f) Ansluten till Akademien är sedan 1927 *Handelshögskolan vid Åbo Akademi* (möjliggjord främst genom ett testamente av handlanden August Wahlström). I Handelshögskolan finnas professorer i:

Åbo Akademis bibliotekshus, det s. k. boktornet, invigt i november 1935. Byggnaden, som bekostats av bokhandlare Gösta Branders och hans maka Gertrud, född Ljungborg, är den första och enda, Akademien själv har byggt. Den utgör första etappen i det definitiva bibliotekskomplex, för vars utbyggande skissritningar redan utarbetats av arkitekt Erik Bryggman och medel donerats av makarna Branders.

1) handelsteknik, 2) nationalekonomi med statistik, 3) handelsrätt, 4) matematik med försäkringsvetenskap samt 5) kemi och varukunskap. — Lektorat finnas i finska, i tyska och franska, i engelska samt i ekonomisk geografi; lärartjänster i bokföring, handelsteknik, svenska, maskinlära, maskinskrivning och stenografi.

Examina: dimissionsexamen och ekonomie kandidatexamen.

Ändamål och organisation. Åbo Akademis uppgift är »att främja vetenskapernas utveckling samt meddela vetenskaplig undervisning på svenska språket» (Statuter av 13 jan. 1918; gällande Grundstadgar av 28 juni 1929).

Den upprätthålles av en *stiftelse* (vars stiftelseurkund stadfästes av regeringen 24 oktober 1917), förvaltas av en femtiomanna-*delegation*, som kompletterar sig själv, och utser en sjuomanna-*styrelse*, som handhar den ekonomiska förvaltningen. Akademiens högste styresman är en på livstid av delegationen utsedd *kansler*. *Konsistorium* består av de ordi-

narie professorerna. Rektor och prorektor väljas på 3 år av konsistorium bland dess ledamöter. Professur besättes genom kallelse eller efter ansökan; förslag uppgöres av fakultet, utnämningen ankommer på kansler.

Handelshögskolan intager en fullt självständig ställning i förhållande till Akademien, men dess fonder förvaltas av akademistiftelsen. I dess spets står en rektor och en prorektor, valda på 3 år, och ett *lärarråd*; akademiens kansler motsvaras här av en tolvmanna-*direktion*.

Examensrätt. Akademien har av regeringen erhållit rätt att genom sina olika fakulteter anställa samma examina och utdela samma lärda grader, som Helsingfors Universitet, respektive den kemiska avdelningen vid Tekniska Högskolan.

Utom de av vederbörande professorer ledda vetenskapliga instituten (de fysikaliska, matematiska, geologiska och kemiska instituten

samt institutet för fysikalisk kemi), finnas astronomiska observatoriet, biologiska samlingarna jämte botaniska trädgården samt mynt- och medaljsamlingen.

Vid Akademien upprätthållas även Etnologiska institutet (1927), Sjöhistoriska museet (1936) samt konsul och fru Alfred Jacobssons museistiftelse »Ett hem» (1932).

Studenterna vid Akademien och Handelshögskolan tillhöra Åbo Akademis Studentkår, som sedan 1936 äger ett nybyggt kårhus, ritat av arkitekt Erik Bryggman.

Åbo Akademi i siffror.

Ekonomi: Årsbudget 1919/20: 0,6 milj. mark; 1941/42: 4,9 milj. mark.

Fonder 1/7 1919: 15,6 milj. mark; 1/7 1941: 122 milj. mark (placerade i fastigheter, aktier, obligationer och reverslån).

Fastigheter 1/7 1941: a) för eget behov: 8 fastigheter i Åbo med ett sammanlagt bokföringsvärde av 5,1 milj. mark och tomt i m² av 24.630,6; samt b) »affärsfastigheter» (hyreshus): 2 i Åbo, 5 i Helsingfors, 1 i Nådendal, 1 i Salo samt 1 i Stockholm med ett sammanlagt bokföringsvärde av 50,9 milj. mark och tomt i m² av 12.604; dessutom äger Akademien ett antal aktielokaler samt två lantegendomar.

Akademistaten (inkl. Handelshögskolan): Lärare 1/1 1919: 15; 1/1 1941: 75. Professurer (och e. o. professorer, inberäknat professorer med t. f. innehavare) 1/1 1919: 7; 1/1 1941: 29.

Studenter: Vårterminen 1919: 47; höstterminen 1939: 374.

Avlagda examina 1919—1941: Inom Hum. fakult. o. Matem.-naturvet. fakult. (fil. kand.-examen) 135; inom Statsvet. fakult. (politices kand.-examen) 25, (högre statsvetenskaplig examen) 9; inom Kem.-tekn. fakult. (ingenjörsexamen) 130; inom Teol. fakult. (teol. avgångsexamen) 52; inom Handelshögskolan (ekonomisk avgångsexamen) 210.

Disputationer 1919—1941: För filosofie

doktorsgrad: Hum. fakult. 18, Matem.-naturvet. fakult. 5 och Kem.-tekn. fakult. 2; summa 25.

Skriftserier: Acta Academiae Aboensis: Humaniora 13 band (6.436 sid.), Mathematica et Physica 12 band (4.987 sid.); Skrifter utg. av Åbo akademikommitté resp. Åbo Akademi: 10 vol. (2.891 sid.); Årsskrift 21 vol. (3.440 sid.).

Biblioteket: Tjänstemän 1/1 1919: 3; 1/9 1941: 10. Bokbestånd: 31/12 1919: 6.749 kat. vol.; 1/7 1941: 360.000 vol., varav 194.972 katalogiserade. Bildsamlingarna: bl. a. 18.000 personfotografier.

Sammanfattning.

1) Åbo Akademi är Svensk-Finlands universitet.

2) Åbo Akademi är det enda svenska universitet utanför Sveriges gränser.

3) Åbo Akademi upprätthålles uteslutande med privata medel, insamlade bland Finlands 360.000 svenskar; något anslag från stat eller kommun uppbär Akademien icke.

4) Åbo Akademi tjänar ett *dubbelt* ändamål: att vara en undervisningsanstalt samt därjämte att utgöra en härd för vetenskaplig forskning.

Dess *praktiska* uppgift är att i den Humanistiska och den Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten utbilda lärare för de svenska skolorna, att i den Teologiska fakulteten utbilda själasörjare för våra svenska församlingar och religionslärare för skolorna, att i sin Kemisk-tekniska fakultet utbilda ingenjörer för industrien, särskilt trävaruindustrien, att i den Statsvetenskapliga fakulteten utbilda kommunala funktionärer och administrativa tjänstemän och att vid Handelshögskolan utbilda arbetare för det finländska affärlivets mångahanda behov, kort sagt, att göra vår svenska ungdom skickad att gagna sitt land på sådana arbetsfält, som äro oberoende av den politiska stämningens växlingar.

Utöver det pedagogiska, företrädesvis praktiska, syftet fullföljer Akademien naturligtvis

ett universitets allmänna *vetenskapliga* uppgift. Men också denna allmänliga uppgift framträder under en speciell synvinkel, beroende av de speciella förhållandena i vårt land. Det är alldeles nödvändigt, att det andliga livet hos nationer och nationaliteter erhåller uttryck icke blott i praktiskt arbete och i konstnärlig verksamhet utan också i vetenskaplig forskning. Ty även om det andliga livet förtvinar på blott ett enda håll, återverkar detta på det hela. Detta ger Akademien som ett organ för vetenskaplig forskning en särskild, nationellt finlandssvensk betydelse. Statsuniversitetet är numera praktiskt taget finskt. Det är därför väsentligen Åbo Akademi, som skall tillgodose det andliga livets be-

hov hos Finlands svenskar att uttrycka sig i forskning, och på Akademien ankommer det därför också att dra försorg om *återväxten* bland vetenskapens män på svenskt håll i Finland.

5) Åbo Akademis Bibliotek tillgodoser det aktuella behovet av böcker och tidskrifter vid Akademien. Men biblioteket vill även vara ett centralbibliotek för Svensk-Finland — dess *Nationalbibliotek*. Och Biblioteket försöker därför samla all levande svensk litteratur, både från egen tid och från gångna tider, både finlandssvensk och rikssvensk. Det är en strävan, som direkt främjar den gemenskapstanke, som Föreningen Svensk-Finlands Vänner gjort till sin.

